

TIJORAT BANKLARI AKTIVLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Karimov Zohid Umar o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya Akademiyasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14909791>

Annotatsiya. Ushbu maqolada tijorat banklari aktivlari samaradorligini oshirish yo'llari ko'rib chiqilgan. Banklar o'z aktivlaridan maksimal darajada foyda olish uchun turli usullardan foydalanadilar. Kreditlash, qimmatli qog'ozlarga sarmoya kiritish, risklarni boshqarish, yangi texnologiyalarni joriy etish kabi yo'llar bankning rentabelligini oshiradi va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi. Maqolada aktivlarni boshqarishning samarali usullari va risklarni minimallashtirish uchun zarur chora-tadbirlar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Tijorat banklari, aktivlar, samaradorlik, kredit portfeli, investitsiyalar, risklarni boshqarish, qimmatli qog'ozlar, foiz daromadi, texnologiyalar, rentabellik.

WAYS TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF COMMERCIAL BANKS' ASSETS

Abstract. This article examines ways to improve the efficiency of commercial banks' assets. Banks use various methods to maximize the profit from their assets. Methods such as lending, investing in securities, risk management, and introducing new technologies increase the bank's profitability and ensure economic stability. The article analyzes effective methods of asset management and necessary measures to minimize risks.

Keywords: Commercial banks, assets, efficiency, loan portfolio, investments, risk management, securities, interest income, technologies, profitability.

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ АКТИВОВ
КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

Аннотация. В статье рассматриваются пути повышения эффективности активов коммерческих банков. Банки используют различные методы для максимизации доходности своих активов. Такие способы, как кредитование, инвестирование в ценные бумаги, управление рисками и внедрение новых технологий, повышают прибыльность банка и обеспечивают экономическую стабильность. В статье анализируются эффективные методы управления активами и необходимые меры по минимизации рисков.

Ключевые слова: Коммерческие банки, активы, эффективность, кредитный портфель, инвестиции, управление рисками, ценные бумаги, процентный доход, технологии, прибыльность.

KIRISH

Tijorat banklarining faoliyati asosan ularning aktivlaridan samarali foydalanishga bog'liq.

Bank aktivlari – bu bankning iqtisodiy resurslaridir, ya'ni mablag'lar, kreditlar, qimmatli qog'ozlar va boshqa moliyaviy vositalar. Aktivlar samaradorligini oshirish, bankning rentabelligini va barqarorligini ta'minlash uchun zarurdir. Samarali aktiv boshqaruvi nafaqat bankning moliyaviy holatini yaxshilaydi, balki mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu maqolada tijorat banklari aktivlarining samaradorligini oshirishning asosiy yo'llari ko'rib chiqiladi.

Iqtisodiy rivojlanish bosqichida tijorat banklarining asosiy ish tamoyillaridan biri - yuqori darajada foyda olishga yo'naltirilgan, qaratilgan bo'ladi. Biroq, bularning faoliyati doimo foyda ko'rish bilan bog'liq bo'lmasdan, ular faoliyatida zarar ko'rish ehtimoli ham uchrab turishi mumkin. Banklar faoliyati ijobiy bo'lgan hollarda, ularning foyda olish va salbiy faoliyat natijasida banklarning zarar ko'rish ehtimoli yuqori darajada bo'ladi.

Aktivlarni boshqarish deganda o'z va jalb qilingan mablag'larni joylashtirish tartibi va yo'llari tushuniladi. Tijorat banklariga qo'llanilsa - bu naqd pullar, investitsiyalar, ssudalar va boshqa aktivlarga taqsimlashdir. Mablag'larni joylashtirishda asosiy diqqat qimmatli qog'ozlarga, investitsiyalar va ssuda operatsiyalariga qaratiladi. Mablag'larning aniq yechimi shunday aktivlarni "sotib olish" kerakki, u bankka eng ko'p daromad olib kelsin. Biroq, tijorat banklarida fondlarni boshqarish qator omillar orqali qiyinlashmoqda.

TADQIQOT METODI

Bank tomonidan jalb qilingan mablag'larning ko'pchilik qismi mijozlarning birinchi talabi bilan to'lanishi kerak yoki ogohlantirish muddati juda qisqa bo'ladi. Shuning uchun bankni oqilona boshqarishning birinchi darajali shartlaridan biri bu jamg'armachilar talablarini qondirish xususiyatini ta'minlash hisoblanadi. Ikkinchi shart - bank mijozlarining kreditga bo'lgan talabini qondira oladigan yetarli mablag'larga ega bo'lish. Bunday kredit bera olish bank tijorat faoliyatining asosiy turidir. Mijozlarning kreditga bo'lgan talablarini qondira olmaslik bank tomonidan foydali operatsiyalarni yo'qotishiga, pirovardida esa sinish ehtimoliga olib keladi.

Banklarning mamlakatning asosiy pul massasini yetkazib beruvchi sifatidagi roli ularga jamiyat oldida katta mas'uliyat yuklaydi. Jamiyatning bank sistemasining to'lovga layoqatliligi, likvidliligi va barqarorligi to'g'risida ishonchsizlikka sababi bo'lmasligi kerak, jamg'armachilar esa istalgan bank ishonchli ekanligiga imoni komil bo'lishi kerak, Bank jamg'armachilari va uning aksiya ushlovchilari maqsadlarini bir - biriga taqqoslab bo'lmaydi. Shuning uchun bank o'z mablag'larini joylashtirayotganida hal etadigan asosiy masalalardan biri bu likvidlilik va foydalilik o'rtasidagi munosabatdir. Bir tomondan bank boshqaruv mablag'larni qimmatli qog'ozlarga joylashtirish orqali yuqori daromad olishga ko'z tutayotgan aktsiyadorlarning bosimini his etsa, ikkinchi tomondan bank boshqaruvi bunday faoliyat bank likvidliligini

sezilarli darajada yomonlashtirishini, bu esa jamg'armachilarga o'z mablag'larini ololmasligini va eski mijozlarning kreditga bo'lgan talabini qondira ololmasligini aniq biladi.

Bank mablag'larini turli aktivlarga joylashtirish yuqori likvidlilik darajasini ushlab turish va ma'lum yuqori daromad olish ehtiyojini belgilab beruvchi mavjud qonun va tartibga soluvchi aktlardan kelib chiqadi. "Likvidlilik – daromadlilik" dilemmasini echishga urinishlari aktivlarni boshqarishda 3 usulni keltirib chiqardi. Bu metodlardan birortasini ham etuk deb hisoblab bo'lmaydi, chunki ularning har birining diqqatga sazovor va kamchilik tomonlari mavjud. Har bir metodda alohida tijorat bankining aniq muammolarini echish uchun qo'llash mumkin bo'lgan elementlar mavjud. Qo'llanish nuqtai - nazaridan sodda bo'lgan metod - bu umumiy fond mablag'lari metodidir. (pool - of-funds approach). Bu metodni ko'pgina banklar mablag'lar ko'p bo'lgan davrda qo'llaydilar. Tijorat bank boshqaruvchisi joylashtirilishi uchun javobgar bo'lgan mablag'lar turli manbalardan: talab qilib olinguncha qo'yilmalar, jamg'arma, muddatli qo'yilmalar, shuningdek bank o'z kapitalidan kelib tushadi. Ko'rib chiqilayotgan metod asosida bu resurslarni birlashtirish g'oyasi yotadi. So'ngra mablag'lar to'plami mos hisoblangan aktivlar turlari (ssudalar, davlat qimmatli qog'ozlari, kassadagi naqd pul va hokazo) o'rtasida taqsimlanadi. Umumiy fond mablag'lari metodida ma'lum aktiv operatsiyani amalga oshirishda mablag'lar qaysi manbadan kelib tushganligi ahamiyat kasb etmaydi, agarda ularning joylashtirilishi bank o'z oldiga qo'ygan maqsadlarga erishishga yordam bersa.

TADQIQOT NATIJASI

Mablag'larni joylashtirish orqali operativ bo'lim boshliqlariga likvidlilik va daromadlilik nisbatlari muammolarini hal etishga ko'mak beruvchi ma'lum prioritetlar asosida amalga oshiriladi. Bu prioritetlar bank ixtiyoridagi mablag'ning qaysi qismi daromad keltirish uchun birinchi yoki ikkinchi galdagi rezervlarga joylashtirilish, ssuda yoki qimmatli qog'ozlar sotib olishga ishlatilishini ko'rsatib beradi. Mablag'larni er uchastkalariga, imorat va ko'chmas mulkka investitsiyalash odatda alohida ko'rib chiqiladi.

Ikkinchi metodning vujudga kelishi - aktivlarni taqsimlash yoki mablag'larni konversiyalash (asset allocation or consersion of funds approach) - birinchi metod ba'zi kamchiliklarni bartaraf etish bilan bog'liq. YUqorida ko'rsatib o'tilganidek, umumiy fond mablag'lari pozitsiyasidan mablag'larni joylashtirishda haddan ziyod diqqat likvidlikka berilib, talab qilinguncha qo'yilmalar va asosiy kapital bo'yicha likvidlikka bo'lgan talab hisobga olinmaydi. Ko'pgina namoyondalar fikrlari bo'yicha, bu kamchilik Amerika tijorat banklarining foyda normasi qisqarishining o'sib borishiga sabab bo'ldi.

Bu vaqt ichida talab qilinguncha qo'yilmalarga nisbatan kamroq likvidlilikni talab etuvchi muddatli va jamg'arma qo'yilmalar yuqori templar bilan o'sib bordi. Aktivlarni taqsimlash metodi umumiy fond mablag'lari metodi kamchiligini engish imkonini berdi.

Bu metod bankka zarur bo'lgan likvid mablag'lar miqdori fondlarni jalb qilish manbalariga bog'liqligini belgilab berdi.

Bu metod orqali mablag'lar manbalarini majburiy rezervlar va ularning aylanish tezligi normalariga mos chegaralashga harakat qilinadi. Bu metodning asosiy ustun tarafi bu likvid mablag'lar va ssudalar hamda investitsiyalarga qo'shimcha mablag'lar qo'yish qismining qisqartirilishi va bu natijada foyda normasining ko'tarilishiga olib kelishidir. Aktivlarni taqsimlash metodi - ning tarafdorlari foyda normasining oshishi oshiqcha likvid aktivlarni bartaraf etish hisobiga amalga oshiriladi.

Lekin, bu metod ham uning samaradorligini pasayishiga olib keladigan kamchiliklarga ega. Uning kamchiliklaridan biri, bu metod mablag'lar manbalari ularni qaysi yo'lda qo'llashdan qat'iy nazar mstaqil deb taxminlaydi, amalda esa bunday emas. Masalan, bankir amaliyotchilar ishchan firmalardan ko'p qo'yilma jalb qilishga harakat qiladilar. Chunki, bu firmalar odatda shu bankdan qarz oladilar. Bundan shu kelib chiqadiki, yangi qo'yilmalarni jalb qilish bilan birgalikda bank yangi qo'yilmachilar tomonidan bo'lgan kredit zayavkalarining bir qismini qoniqtirish majburiyatini oladi. Bu esa, yangi qo'yilmalarning bir qismi shu qo'yilma egalarini kreditlash uchun yo'naltirilishi kerakligini anglatadi.

Ko'rib chiqilgan 2-metod bir muncha soddalashtirilgandir. Ularning qaror qabul qilishda asos bo'lib xizmat qiluvchi normativ yo'riqnomalar kompleksi sifatida emas, balki aktivlarni boshqarish bilan bog'liq muammolarni echish usullarini aniqlashda bank boshqaruviga yordam beruvchi umumiy sxema chegarasida qarash kerak. Ko'rib chiqilgan 2-metod aktiv va passivlar turli moddalari o'rtasidagi bog'liqlikni analiz qilishning ilmiy boshqarish sodd usullariga to'g'ri keladi.

Boshqarish va tahlil qilishning 3-usuli ilmiy metod, shuningdek EHMni qo'llash bilan bog'liq. Bu metod nisbatan murakkab matematik metodlar va EHM orqali boshqarish muammolariga yondashishni kasb etadi.

Endi tijorat bankini aktivlari va passivlarini aniq misolda ko'rib chiqamiz.

Tijorat banklari aktivlarini 4 kategoriyaga bo'lish mumkin: kassadagi naqd pul va unga tenglashtirilgan mablag'lar, qimmatli qog'ozlarga investitsiyalar; ssudalar, imorat va uskunalar.

Buni 1 - jadvaldan ko'rishimiz mumkin.

1 - jadval.

Aksionerlik tijorat banki aktivlari tarkibi.

(01.01.2024 yil mln. AQSH dollarida)

Aktivlar moddasi	Summa	Umumiy aktivga nisbatan, % da
Kassa va unga tenglashtirilgan mablag'lar	628	17,4
O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankidagi rezerv mablag'lar	326	8,9
Banklararo operatsiyalar	456	12,6
Ssuda va zayomlar	1884	51,9
Ko'chmas mulk va asosiy vositalar	210	5,8
Boshqa aktivlar	125	3,4
Jami aktivlar	3629	100

Yuqorida keltirilgan jadvaldan ko'rinib turibdiki, bank balansining aktivida asosiy o'rinni berilgan ssuda va zayomlar egallab turibdi (51,9%). Chunki, bankning asosiy daromad manbai shu modda hisoblanadi. Keyingi o'rinda esa, likvidlik nuqtai nazaridan eng likvid hisoblangan aktiv moddasi: "Kassa va unga tenglashtirilgan mablag'lar" (17,4 %) turibdi va hokazo.

MUHOKAMA

Agar, aktivlar tarkibini bank faoliyatidagi asosiy turlari bo'yicha guruhlashtirsak, u holda quyidagi xulosalar chiqarish mumkin:

Bank aktivlar operatsiyalarida asosiy o'rinni kredit operatsiyalari egallaydi. Ularning ulushi 19,9% dan 83,25% gacha tashkil etadi.

Bank aktivlarida ikkinchi o'rinni qimmatli qog'ozlarga qilingan investitsiyalar egallaydi (2,15% dan 23,87% gacha)

Uchinchi o'rinda - kassa aktivlari (0,2% dan 12,94% gacha)

Boshqa aktivlar ulushi hisob - kitob xususiyatlaridan kelib chiqib bank operatsiyalarida juda ham keng spektrni egallaydi (2% dan 78% gacha).

Aktivlarni boshqarish bankning ko'proq daromad olish maqsadida o'z va jalb qilingan mablag'larini maqsadga muvofiq joylashtirishini anglatadi. Aktiv operatsiyalarni sifatli boshqarish bankning likvidligiga, daromadlilikiga, moliyaviy barqarorligiga zamin yaratadi.

Aktivlarni boshqarishning asosiy printsiplari bo'lib quyidagilar hisoblanadi:

- aktivlar strukturasi muvofiqligi;
- aktiv operatsiyalarni diversifikatsiyalash;
- tavakkalchiliklarni oldini olish va rezervlar tashkil qilish;
- aktivlarning daromadlilikini ta'minlash;

Aktivlar strukturasiga bank buxgalteriya balansining aktiv bo'limidagi barcha aktivlari kiradi.

Aktivlarning birinchi navbatdagi qismi, ya'ni naqd pul mablag'lar mutloq likvid hisoblanadi. Bank kassasidagi naqd pullar bank majburiyatlarini qoplashda birinchi darajali rezerv bo'lib xizmat qiladi. Kassa qoldiqlari bank uchun daromad keltirmaydi va ularni sarflash xatardan xoli deb tasniflanadi. Kassa qoldiqlari bilan bank majburiyatlarini etarli tarzda ta'minlab borish likvidlik ko'rsatkichining garovi hisoblanadi.

Banklarda yil davomida korrespondentlik hisob-raqamidagi mablag'larning qoldig'i bo'yicha tebranishlar kuzatiladi. Korrespondentlik hisob-raqamining xolati doimiy nazoratda bo'lishi va uni boshqarish bank uchun juda muxim ahamiyatga ega. Agarda korrespondentlik hisob-raqamida mablag'lar xajmi etarli bo'lmasa, bank banklararo kreditlar sifatida va muddatli depozitlar sifatida resurslar jalb qilishga majbur bo'ladi.

Shuningdek, bank aktivlarining likvid qismini davlat va maxalliy xokimiyat organlarining qimmatli-qog'ozlari tashkil qiladi. Tijorat banklarining qimmatli-qog'ozlarga qo'yilmalari ichida eng likvid qismini hukumatning uzoq muddatli majburiyatlari tashkil qiladi, chunki ular davlat tomonidan kafolatlangan bo'lib, ular bo'yicha yo'qotish riski minimal hisoblanadi.

Mamlakatdagi iqtisodiy va siyosiy barqarorlik hukumat qimmatli-qog'ozlarining xajmini ko'paytiradi va ularni muomalaga chiqarishning maqsadga muvofiqligini ta'minlaydi, bu esa o'z navbatida banklar uchun likvid aktivlarning shakllanishiga zamin yaratadi.

Bank balansining likvidligiga jiddiy ta'sir etuvchi omillardan yana biri bu, bank tomonidan berilgan kreditlarning o'z muddatida qaytarilishidir. Bundan tashqari kredit portfelini sifatli boshqarish, xar bir individual kredit turi uchun kredit risklari darajasini belgilash bo'yicha uslublarga ega bo'lish ham ushbu omillar qatoriga kiradi.

Bank tomonidan berilgan kreditlar qaytarilayotganda, kredit operatsiyalariga joylashtirilgan mablag'lar o'zining statusini o'zgartiradi va ushbu mablag'lar kamroq likvid xolatdan pul mablag'larining mutloq likvid shakliga o'tadi. Buning hisobiga aktivlar tarkibida strukturaviy siljishlar sodir bo'ladi, ya'ni korrespondentlik hisob-raqamining qoldig'i ko'payib, ssudalar bo'yicha qarzdorliklar kamayadi.

Muddatida qaytarilgan kreditlarga muvofiq bankning o'z majburiyatlarini bajarish imkoniyati paydo bo'ladi. Agarda berilgan kreditlar muddatida qaytarilmasa yoki muddati uzaytirilsa (prolongatsiya), berilgan kreditlar va jalb qilingan resurslar o'rtasida muvofiqlik buziladi. Bunday xolatda bank qo'shimcha resurslarni jalb qilishiga to'g'ri keladi.

Likvidsizlik riski va bankning kredit portfelini noto'g'ri boshqarishi, ya'ni kreditlar qaytarilmasligi omilidan kelib chiqib, ximoya sifatida, muddatida qaytarilmagan qarzlarni qoplash uchun bank oldindan umumiy, maxsus va yashirin rezervlarni tashkil qilib borishi muxim ahamiyatga egadir.

Ssudalar bo'yicha kutilayotgan yo'qotishlarni qoplash uchun rezervlar extiyotkorlik va aktivlarni tartibga solish printsiplari asosida tashkil qilinishi lozim. Bundan maqsad:

- bank aktivlariga ta'sir ko'rsatish va sifatini yaxshilash;
- aktivlarni noto'g'ri boshqarilganligi sababali balans likvidsizligi bo'yicha risklarni kamaytirish;
- bankning yalpi foydasini taqsimlashdan qochish, ya'ni bu kelgusidagi ssudalar bo'yicha yo'qotishlarni qoplash va bank likvidligi hamda aktivlar sifatini ta'minlashga xizmat qiladi.

Rezervlar miqdori hisobot davridagi berilgan kreditlar bo'yichagina emas, balki kreditlarning umumiy miqdori va har bir kreditning tavakkalchilik darajasidan kelib chiqqan xolda belgilanadi.

Kredit risklarini qoplovchi rezervlar summasi bank buxgalteriya balansini tuzishda ham hisobga olinadi, ya'ni risk turlari va muddati o'tgan kreditlarning xajmiga muvofiq foizlarda belgilangan har bir risk darajasining koeffitsientlarini kredit risklari shkalasi sifatida balansda aks ettiriladi.

30 kundan ko'proq kechiktirilgan foizlar ham muddati o'tgan karzdorliklar tarkibiga kiradi.

Ssudalar bo'yicha yo'qotishlarni qoplash uchun rezervlar tashkil qilishning iqtisodiy mohiyati shundan iboratki, tashkil qilingan rezervlar summasi bank faoliyatida iqtisodiy normativlarni hisobga olinayotganda bankning o'z mablag'lari tarkibida hisobga olinmaydi. Buday holat aktivlar sifati va bankning likvidlik potentsialini pasaytirib, bank kredit portfelini boshqarishga nisbatan yuqori e'tiborni talab qiladi.

Tijorat banklari aktivlari samaradorligini oshirish yo'llari

Kredit portfelini diversifikatsiya qilish

Kredit portfeli bankning asosiy aktivlaridan biridir. Kreditlarni turli sektorlarga taqsimlash, ya'ni, tijorat banki kreditlashni nafaqat korxonalarga, balki kichik va o'rta bizneslarga, shuningdek, xususiy shaxslarga ham taqdim etishi zarur. Shuningdek, risklarni minimallashtirish uchun kreditlarning tarkibida sifatli mijozlar va yuqori daromad keltiruvchi sektorlarga alohida e'tibor qaratilishi lozim.

Qimmatli qog'ozlar bozorida faoliyatni kengaytirish

Tijorat banklari qimmatli qog'ozlar bozorida samarali sarmoya kiritish orqali aktivlaridan foyda olishlari mumkin. Ushbu sohada banklar turli davlat va xususiy sektordan chiqarilgan qimmatli qog'ozlarga sarmoya kiritish orqali yuqori rentabellikni ta'minlashlari kerak. Bu bankning aktivlar samaradorligini oshiradi va moliyaviy holatini barqarorlashtiradi.

Tezkor kredit berish va qaytarish tizimini joriy etish

Kreditlar samaradorligini oshirish uchun banklar kreditlarni tezroq berish va qaytarish tizimini joriy etishlari kerak. Bu, bir tomondan, mijozlarga o'z vaqtida xizmat ko'rsatishni ta'minlaydi, boshqa tomondan esa, banklar kreditlar bo'yicha tezroq daromad olishadi.

Risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish

Banklarning aktivlarini boshqarishda risklarni kamaytirish va boshqarish zarurdir. Buning uchun banklar risklarni baholash va monitoring qilish tizimlarini takomillashtirishlari kerak.

Kredit riskini boshqarish, foiz riskini aniqlash va likvidlikni ta'minlashga alohida e'tibor qaratish muhimdir. Banklar o'z risklarini tahlil qilish orqali samarali qarorlar qabul qilishlari mumkin.

Yangi texnologiyalarni joriy etish

Bankning faoliyatini yanada samarali qilish uchun yangi texnologiyalarni, masalan, raqamli bank xizmatlarini joriy etish muhimdir. Bu orqali banklar o'z xizmatlarini tezroq va sifatliroq ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'ladi, shuningdek, operatsion xarajatlarni kamaytiradi.

Kreditlar bo'yicha foiz daromadini optimallashtirish

Tijorat banklari o'z kreditlarining foiz daromadini optimallashtirish orqali rentabellikni oshirishi mumkin. Foiz stavkalarini o'rnatishda mijozlarning to'lov qobiliyati va bozor sharoitlari hisobga olinishi kerak.

XULOSA

Tijorat banklari aktivlarining samaradorligini oshirish bankning barqarorligini ta'minlash va rentabellikni oshirish uchun muhimdir. Aktivlarni samarali boshqarish orqali banklar nafaqat o'z foydasini oshiradi, balki mamlakat iqtisodiyotiga ham hissa qo'shadi. Kredit portfelini diversifikatsiya qilish, qimmatli qog'ozlarga sarmoya kiritish, risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish va yangi texnologiyalarni joriy etish orqali tijorat banklari o'z aktivlaridan samarali foydalanishlari mumkin. Shu bilan birga, banklar o'z faoliyatini strategik rejalashtirish orqali xavf-xatarlarni boshqarishlari zarur.

REFERENCES

1. Abdullaeva Sh.Z., «Bank ishi». O'quv qo'llanma. –T.: Moliya.2003
2. Abdullaeva Sh.Z., «Pul kredit va banklar» O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi, «Moliya» nashriyoti,2000 y.

3. Balabanova I.T., "Banki i bankovskoe delo", Ucheb posob. Piter, 2003.
4. Kolesnikov V.I., «Bankovskoe delo» Moskva, 4-izd. «Finansi i statistika», 2002g.
5. Jarkovskaya E.P. «Bankovskoe delo» Uchebnik.-M.: Omega-L.2004.
6. Lavrushina O.I., «Den'gi, Kredit, Banki» Moskva, izd. «Finansi i statistika» 2003g.
7. Lavrushina O.I., «Bankovskoe delo» Moskva, izd. «Finansi i statistika» 2003g.
8. Korobkova G.G. «Bankovskoe delo» Uchebnik. -M.: Economist-2004.